

ד. בין הנביא לבין נערו

1. "אֵיכָה נַעֲשֶׂה!"

טו וַיִּשְׁכַּם מִשְׁרַת אִישׁ הָאֱלֹהִים לְקוֹם
וַיֵּצֵא, וְהָנָה חֵיל סוֹבֵב אֶת הָעִיר וְסוֹס וְרֶכֶב
וַיֹּאמֶר נַעְרוֹ אֵלָיו: אָהָה אֲדֹנָי, אֵיכָה נַעֲשֶׂה!

חיל המשלוח הארמי שנועד לתפוס את אלישע בדותן עשה את דרכו בלילה בחשאי, והקיף את העיר בעוד לילה (פסוק יד). נראה שעשה כן כדי למנוע מן הנביא הישן לברוח מן העיר ולהימלט על נפשו.¹

נראה שאלישע ונערו ידעו כי הם המבוקשים בידי חיל ארם. דבר זה מסביר את קריאתו של הנער. הוא הבין כי אלישע אדונו (ואגבו גם נערו עמו) הוא המטרה שלשמה הקיפו הארמים את דותן, ועל כן הוא פונה בבהלה אל אלישע ואומר "אֵיכָה נַעֲשֶׂה!". קריאתו של הנער "אֵיכָה" מזכירה את הוראתו של מלך ארם לעבדיו שני פסוקים לפני כן "לָכוּ וְרָאוּ אֵיכָה הוּא וְאֶשְׁלַח וְאֶקְחָהוּ". בשני הפסוקים הללו מופיעה צורה נדירה יחסית של המילה 'איך'.² ואכן שורש אחד לשתי האמירות: נראה כי שני האישים הללו - מלך ארם ונערו של הנביא - סבורים כי בכוח פיזי ניתן לגבור על הנביא ולתפסו (אלא שלגבי מלך ארם זו מחשבה נעימה ומעודדת, ואילו לגבי נער אלישע זוהי מחשבה מבהילה ומעוררת מתח רב). מחמת מחשבתו זו של מלך ארם הוא מצוה על עבדיו "לָכוּ וְרָאוּ אֵיכָה הוּא", כדי שאפשר יהיה לשלוח חיילים ולהביא את אלישע לדמשק; ומחמת מחשבה דומה מגיב נער אלישע בקריאתו המבוהלת "אֵיכָה נַעֲשֶׂה" המביעה חוסר אונים גמור.

מובן, שאין בכוונת השוואה זו בין שני האישים להשוותם גם במישור הערכי. נערו של אלישע, אין בו כל חטא בהביעו את חרדתו לפני אדונו. בקריאתו אל אלישע הוא מייצג את 'האדם הנורמלי', הרואה את המציאות ומעריכה על פי מראה עיניו. על פי תפיסה ריאלית זו של המציאות אכן מצויים אלישע ונערו בסכנה גדולה שאין ממנה מנוס - "אֵיכָה נַעֲשֶׂה!".

1. אפשר גם שמטרת הפעולה הלילית הייתה למנוע תגבורת צבא ישראל לדותן, כדברי רלב"ג: "הביא החיל שם בלילה כדי שלא ישמע זה אלישע ויקבוץ אנשים יותר עמו".

2. א. הצורה "אֵיכָה" משמשת במקרא לעתים כקריאת קינה (בכמחצית מהופעותיה).

ב. הצורה "אֵיכָה" מופיעה רק כאן, ולפי העניין משמעה "איפה", כמו שמשמשת גם הצורה "אֵיכָה" בשה"ש א', ז: "אֵיכָה תִּרְעָה אֵיכָה תִּרְבִּיץ בְּצִהְרִים" (רד"ק). אולם רלב"ג פירש: "אֵיכָה הוא" - איך הוא. והרצון בו: אם הוא בעיר בצורה וחיל רב עמו, או איך עניינו. כי לפי מה שהוא בו אתחכם להביא עליו חיל לתפשו".

2. "רבים אשר אתנו מאשר אותם"

טז ויאמר: אל תירא

כי רבים אשר אתנו מאשר אותם.

יז ויתפלל אלישע ויאמר: ה', פקח נא את עיניו וירא

ויפקח ה' את עיני הנער

וירא והנה הקר מלא סוסים ורכב אשר סביבת אלישע.

בפסוקים אלו מתרחשת התפנית החיובית במהלך סיפורנו³ בקריאתו של הנער בסיום המחצית הראשונה של הסיפור מעוצבת המצוקה הגדולה בממד הריאלי שלה, ואילו דברי ההרגעה של אלישע לנערו, אף שבשלב זה הם סתומים בעיני הנער ובעינינו הקוראים, רומזים כי המצוקה בת פתרון היא. אולם כדי להבחין באפשרות הפתרון יש להתבונן במציאות בעיניים אחרות, ולראות גם את מה שעניי בשר רגילות אינן יכולות לראות.

יש לשים לב, כי באמור אלישע לנערו "אל תירא", אין הוא מרגיעו בטיעון הרווח שיש לבטוח בה' ולצפות לישועתו, אלא בטיעון 'ריאלי' הלקוח מאותו מישור שכה מפחיד את נערו: "רבים אשר אתנו מאשר אותם". זהו טיעון לעדיפות כמותית של הכוח 'שלנו' ביחס לכוח העומד לרשות הארמים.

מי הם ה'אנחנו' שעליהם מדבר אלישע באמרו "אשר אתנו"? בשלב זה של עיונו יכולים אנו לפרש שהכוונה לאלישע ולנערו, השניים שכנגדם מכוונת הקפת העיר דותן על ידי חיל ארם.

דברי אלישע נראים אבסורדיים: חיל כבד הכולל סוסים ורכב מקיף את העיר, ולמולו עומדים אך שני המבוקשים - הנביא ונערו. כדי לבאר לנערו את דבריו המפתיעים מתפלל אלישע אל ה' שיפקח את עיני הנער והלה ינכח בקיומה של מציאות אחרת, נסתרת ובלתי נתפסת בחושים הרגילים, אך משמעותית יותר מכל מציאות מוחשית. ה' נענה לתפילת הנביא ופקח את עיני נערו, והלה נוכח להפתעתו כי ההר שעליו שכנה העיר דותן⁴ "מלא סוסים ורכב אשר" והללו סובבים את אלישע (וממילא גם את נערו) כעין טבעת הגנה.

לא במושגים רוחניים מופשטים מרגיע אלישע את נערו, אלא בחזון נבואי בהיר, הממחיש את עדיפותה הכמותית והאיכותית של המציאות הנבואית, הבלתי נתפסת בחושים הרגילים, על פני המציאות הריאלית הרגילה.

"זה לעמת זה עשה האלהים": כל פרטי החזון הנבואי ערוכים בהקבלה למציאות המוחשית. אל מול החיל הארמי המורכב מ"סוסים ורכב" רואה הנער פקוח העיניים

3. פסוק טז פותח את המחצית השנייה של הסיפור, ראה עיון או לעיל.

4. הוא תל דותן המצוי במזרחו של עמק דותן (8 ק"מ דרומית מערבית לג'נין), ומתנשא לגובה כ-60 מ' מעל העמק.

"סוֹסִים וְרָכַב אֶשׁ" (- סוסי אש ורכב אש⁵); אל מול החיל הארמי שהוא "סוֹבֵב אֶת הָעִיר" דותן, מצויים סוסי האש ורכב האש "סְבִיבַת אֱלִישָׁע".
 ובכל זאת, עדיפה המציאות בחזון על פני זו המוחשית: הסוסים העומדים לרשות אלישע הם סוסי אש, ואינם כמו סוסי הארמים שעליהם נאמר (ישעיהו ל"א, ג):
 "וְסוֹסֵיהֶם בְּשֹׁר וְלֹא רוּחַ". אף הרכב שראה הנער בחזונו רכב אש הוא, ואינו רכב ברזל או עץ, חומרים המתבלים ומתכלים. ועוד: אלו שעמדו לרשות אלישע מילאו את ההר בריבונם, והיו יתרים על אלו שבחיל הארמי. יתרונו אל, הם המבארים את דברי אלישע לנערו "רְבִים אֲשֶׁר אֲתָנוּ מֵאֲשֶׁר אוֹתָם" במשמעם המילולי.

3. אליהו ואלישע הם "רָכַב יִשְׂרָאֵל וּפְרָשָׁיו"

כדי לעמוד נכונה על משמעות הופעתם של "סוֹסִים וְרָכַב אֶשׁ" סביבות אלישע, עלינו לחזור אל הפעם הראשונה במחזור סיפורי אליהו ואלישע שבה תוארו רכב אש וסוסי אש - אל תיאור פרדת אלישע מאליהו רבו בפרק ב'.⁶
 חזון עלייתו של אליהו השמימה, אף הוא חזון נבואי היה, ולאליהו היה ספק אם יזכה אלישע לראותו:

ב', י אִם תִּרְאֶה אֶתִּי לֶקַח מֵאֵתְךָ... וְאִם אֵין...

והנה אלישע זכה וראה:

י א יִהְיֶה הִמָּה הַלְכִים הַלֹּךְ וְנִדְבָר

וְהִנֵּה רָכַב אֶשׁ וְסוֹסֵי אֶשׁ וַיִּפְרְדוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם

וַיַּעַל אֵלֵיהֶם בְּסַעְרָה הַשָּׁמַיִם.

יב וְאֵלִישָׁע רָאָה וְהוּא מֵצַעֵק: אָבִי, אָבִי, רָכַב יִשְׂרָאֵל וּפְרָשָׁיו.

בעיוננו לפסוקים אלו (ראה הערה 6) שאלנו מניין לקח אלישע כינוי כה מיוחד לאליהו - "רָכַב יִשְׂרָאֵל וּפְרָשָׁיו" - כינוי המתארו כמגן על ישראל במלחמותיהם?
 רד"ק שם (בפירושו לפסוק א) קשר כינוי זה שבפי אלישע עם החזון שנגלה לאלישע קודם לכן בדמותם של "רָכַב אֶשׁ וְסוֹסֵי אֶשׁ":

5. הסומך 'אש' הבא לאחר המילה 'רכב' מתייחס גם למילה 'סוסי' שלפני כן. הסיבה לדחיית המילה 'אש' לסוף התיאור, כסומך כפול (ולא כשם שנאמר ב-ב', יא "רָכַב אֶשׁ וְסוֹסֵי אֶשׁ") היא המגמה להקביל את החזון הנבואי למציאות הממשית: מלך ארם שלח "סוֹסִים וְרָכַב", ואכן הנער ראה "סוֹסֵי וְרָכַב" הסובבים את דותן; אף בחזון הנבואי נתגלו לו "סוֹסִים וְרָכַב", אלא שאלו היו של "אֶשׁ" (מסיבה זו אף הוקדמו בחזון הנבואי הסוסים לרכב, שלא כמו ב-ב', יא).

6. דברינו מכאן והלאה מבוססים על מה שכתבנו בפרקי אליהו 'סערה' ה (עמ' 525-530), ובייחוד על סעיף 3 שם.

ומה שנראה רכב אש וסוסי אש לאלישע, להודיע בו, כי בהעלותו עלה מישראל רכבו ופרשיו, כמו שאמר אלישע "אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו"⁷.

רכב האש וסוסי האש הם אפוא דימוי נבואי לכוח האלוהי הנסתר המגן על ישראל בזכותו של הנביא. כאשר הסתלק אליהו כשהוא רכוב על רכב האש וסוסי האש, נסתלקה מישראל אותה הגנה אלוהית נסתרת שניתנה לישראל בזכותו. והגנה זו הרי עדיפה על רכב ופרשים של ממש, שכן רכב אש וסוסי אש עדיפים, כאמור, על רכב ברזל וסוסי בשר.⁸

אלישע בדורו כאלהו בדורו. אף אלישע זכה בהגנה אלוהית זו של רכב אש וסוסי אש לו ולבני דורו. ואכן, בבוא יומו של אלישע למות, מבכה אותו יואש מלך ישראל באותו מטבע:

י"ג, יד וַיִּבֶן עַל פְּנֵי וַיֹּאמֶר: אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו.

וכשם שרכב האש וסוסי האש ירדו לקבל את פני אליהו, ובכך נתבטא הקשר בין הימצאותם בישראל לבין נוכחותו של הנביא בקרב עמו, כך גם במקומנו, מודגשת זכותו של אלישע, שבגללו מצויים הללו בדותן:

יז-יח וַיֵּרָא וְהִנֵּה הָהָר מְלֵא סוּסִים וְרֶכֶב אֵשׁ סְבִיבֹת אֱלִישֶׁע. וַיֵּרְדוּ אֵלָיו...

נדמה, שמן ההשוואה בין שני הסיפורים ניתן להגיע למסקנה חשובה ביחס לסיפורנו: אף שבמקומנו נועדו הסוסים ורכב האש להציל את אלישע מידי חיילי ארם, והם נותנים לו הגנה אישית, הרי שדברי אלישע בפרק ב' מלמדים אותנו כי הללו הם כוח אלוהי נסתר המגן על עם ישראל כולו. אמנם הגנה זו קשורה בנוכחות הנביא בקרב ישראל ובזכותו העומדת לדורו, אולם ההגנה עצמה אינה רק לשם עצמו של הנביא, אלא לשמם של ישראל.

גם בסיפורנו יש לפרש אפוא את הופעת הרכב וסוסי האש בהקשר הלאומי, ולא רק בהקשר הפרטי של הגנה על אלישע. רכב האש וסוסי האש מגנים על אלישע משום שזוהי מערכה של עם ישראל, והגנתו של אלישע היא עניין לעם ישראל כולו: זכותו של הנביא פועלת להגנת עצמו, משום שהגנה זו עצמה היא הגנת עם ישראל כולו.

7. בהערה על דברי רד"ק הללו (שם) הבאנו את דברי המפרשים, הקדמונים והחדשים, כי "פרש" במקרא לעתים משמעו 'סוס', ולעתים 'רוכב הסוס'. מדברי רד"ק משמע שהוא הבין במקומנו כי "פרשיו" = סוסיו.

8. ואכן בתרגום יונתן שם לדברי אלישע "רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו" נאמר: "דְּטַב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין" (- שטוב להם לישראל בתפילתו מרכב ופרשים).

עתה עלינו לשוב אל דברי אלישע בסיפורנו - "כי רבים אֶשֶׁר אֶתְנוּ מֵאֶשֶׁר אוֹתָם" - ולפרשם בכוונה רחבה יותר ממה שפירשנו לעיל (בסעיף 2): "רבים אֶשֶׁר אֶתְנוּ" - עם ישראל - "מֵאֶשֶׁר אוֹתָם" - הארמים. ומכיוון שמלחמתם של הארמים מכוונת נגד עם ישראל כולו, זוכה אלישע להגנתם של רכב אש וסוסי אש, האמורים להגן על ישראל. מסקנה זו תואמת את דברינו בעיון א כי עיקרו של סיפורנו הוא בתיאור פעולתו של אלישע לטובתם של ישראל.⁹

9. מהשוואת סיפורנו לסיפור הסתלקותו של אליהו יש ללמוד דבר נוסף: בפרק ב' שימש אלישע עדיין כנערו של אליהו. והנה, מה רב הפער בין אלישע נער אליהו שם, לבין נערו של אלישע בסיפורנו. אמנם שניהם זכו וראו את החזון הנבואי של רכב אש וסוסי אש היורדים ארצה בזכות רבם הגדול, אולם אלישע זכה לראות מראה גדול זה בזכות עצמו, ובכך נתגלה כי ראוי הוא לרשת את אליהו כנביא הדור. אליהו, שכאמור נסתפק אם יראה אלישע חזון זה, לא סייע לו בדבר זה. נערו של אלישע, לעומת זאת, לא הבחין בסוסים וברכב האש בעצמו, והיה זקוק לתפילת רבו אל ה' שיפקח את עיניו. נראה כי פקיחת עיניו של הנער בסיפורנו היא חד-פעמית, מחמת הנסיבות המיוחדות של ההתרחשות. על פי דרכנו, למדנו על גדולת אליהו שאלישע היה נערו, בשעה שלאלישע אין נער שישרתו ויהא נביא תחתיו.